

Кримінально-правове значення суспільної безпеки

Проведено аналіз кримінально-правового значення суспільної безпеки у сфері суспільно-правової свідомості, нормотворення та правозастосування. Автор вважає, що суспільна безпека не властива адміністративним правопорушенням. Відповідно, суспільно небезпечними є лише злочини. Ступінь суспільної безпеки являє собою умову, що робить злочин більш або менш суспільно небезпечним. За висновком автора є дві підстави кримінальної відповідальності, які виступають в єдності: перша матеріальна підстава – суспільно небезпечне діяння як факт об'єктивної реальності і друга юридична підстава – діяння, що містить ознаки складу злочину, вказані в кримінально-правовій нормі. Суспільна безпека покладена в основу класифікації злочинів за ступенем тяжкості, яка відображена у ст. 12 КК України, де ступінь тяжкості виступає як показник типового рівня суспільної безпеки злочинів, що відображено через санкції кримінально-правових норм.

Ключові слова: злочин, суспільна безпека, суспільна шкідливість, малозначне діяння, адміністративне правопорушення, склад злочину.

Постановка наукової проблеми та її значення. Поняття злочину є одним із центральних у кримінальному праві та містить ознаки, які дозволяють віднести те чи інше діяння до категорії злочинів, відмежувати злочини від інших правопорушень та від правомірних діянь. Таким чином, дослідження поняття злочину загалом та його ознак зокрема має важливе як теоретичне, так і практичне значення. Для всебічного кримінально-правового аналізу суспільної безпеки як ознаки поняття злочину необхідно проаналізувати кримінально-правове значення суспільної безпеки у сфері суспільно-правової свідомості, нормотворення та правозастосування.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблема суспільної безпеки кримінально-правовою наукою вивчається віддавна. Дослідженню поняття злочину та окремих його ознак присвячено значну кількість ґрунтовних наукових праць. Певна увага приділялася і аналізу ключової ознаки цього поняття – суспільній небезпеці, що відображено у публікаціях Я. М. Браїніна, Н. Д. Дурманова, І. Ю. Карпушевої, В. М. Киричка, А. П. Козлова, Ю. І. Ляпунова, А. Н. Миколенка, В. О. Навроцького, А. А. Піонтковського, В. І. Смирнова, А. Н. Траїніна, Л. Шуберта, Н. С. Юзікової. Однак, у працях цих науковців детально не досліджувалося кримінально-правове значення суспільної безпеки. Окремі аспекти цього питання досліджували Д. С. Азаров, В. Борисов, Е. В. Епифанова, І. Коліушко П. Л. Фріс та інші. Проте ніхто з авторів комплексно не досліджував кримінально-правове значення суспільної безпеки.

Мета й завдання статті. Дослідити кримінально-правове значення суспільної безпеки у сфері суспільно-правової свідомості, нормотворення та правозастосування.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На сьогоднішній день ведуться бурхливі дискусії з приводу того, чи є необхідним матеріальне поняття злочину, центральною ознакою якого виступає суспільна безпека, чи варто піти шляхом більшості зарубіжних держав, виключивши суспільну безпеку як ознаку злочину, перейти до формального поняття злочину [5, с. 3]. Для вирішення цього питання необхідно з'ясувати кримінально-правове значення суспільної безпеки як ознаки поняття злочину.

Суспільна безпека, залежно від того, якої сфери суспільного життя стосується, оцінюється щонайменше на трьох рівнях:

- 1) у сфері суспільно правової свідомості;
- 2) у сфері нормотворення;
- 3) у сфері правозастосування.

У сфері суспільно правової свідомості суспільна безпека виражає матеріальну сутність злочину і пояснює, чому те чи інше діяння визнається злочином [9, с. 93]. Суспільство не ґрунтується на законі, а навпаки, закон повинен ґрунтуватися на суспільстві, він повинен виражати його загальні інтереси і потреби [14, с. 19]. Закони про кримінальну відповідальність можуть адекватно відображати суспільну потребу або недостатньо відповідати цій потребі, досягати чи не досягати поставлених законодавцем цілей. Отже, великого значення набувають встановлення відповідності кожної кримінально-правової норми потребам суспільства та констатація ефективності її дії. Повний

відрив, протиставлення соціального і правового, їх розгляд як не пов'язаних та взаємовиключних одне одного понять – означали б позбавлення кримінально-правових досліджень соціального статусу, повернення науки кримінального права на шлях коментаторства і тлумачення окремих правових норм та інститутів [3, с. 186].

Правосуддя в Україні має здійснюватися на засадах принципів справедливості та індивідуалізації кримінальної відповідальності, за яких формальний момент – кримінальна протиправність типового діяння – не може превалювати над фактичним – відсутністю суспільної небезпеки конкретного діяння [13, с. 34-35]. Оскільки суб'єктами оцінки є люди, яким властиво помилятися, вона може і суттєво розходитися із справжньою суспільною небезпекою того чи іншого злочину [8, с. 43].

Ознака протиправності злочину вторинна по відношенню до суспільної небезпеки, а не навпаки, але разом з тим що протиправність, як заборона певного діяння, не завжди співпадає з суспільною небезпекою по об'єму, і навіть відзначає залежність визначення поняття злочину від волі законодавця [2, с. 19]. Тільки при соціально обумовленій криміналізації можна досягнути відповідності протиправності діяння його суспільній небезпеці [2, с. 21].

Цінності, виходячи з яких визначається суспільно небезпечна поведінка, в кримінальному праві функціонують саме в силу існування останньої. І це не перебільшення. Так, якщо в нормі чи в правозастосовному акті належним чином не відображена реальна суспільна небезпека відповідного діяння, то про повну реалізацію таких принципів, як справедливість, рівність, законність, а часто також гуманізм і винність, говорити не доводиться [9, с. 85]. Таким чином, зв'язок принципів і суспільно небезпечної поведінки має важливе значення.

У сфері нормотворення суспільна небезпека є підставою криміналізації та декриміналізації діянь. Вона виступає основною об'єктивною передумовою для встановлення кримінально-правової заборони на вчинення діянь того чи іншого виду та для виключення діяння з числа злочинів, коли відпали підстави для його криміналізації.

Дана категорія створюється самим законодавцем, який на власний розсуд надає діянню такої властивості. Законодавець вирішує і встановлює, які діяння є небезпечними для суспільства. Але хіба ж це означає, що він на власний розсуд оцінює діяння певного виду наділяючи їх такою матеріальною властивістю, якої у них взагалі немає [8, с. 27].

Законодавець вольовим актом не «створює» суспільну небезпеку, тому що вона існує об'єктивно. Закон лише «протоколює» (закріплює) її в нормі права [8, с. 33]. Перш ніж той чи інший акт поведінки буде визнаний правопорушенням, його суспільну небезпеку оцінює законодавець як достатню для визнання діяння злочином чи проступком. Оціночний характер нормотворчого процесу, не завжди вільного від шохвилинних політичних чи інших поглядів, що виражають інтереси окремих верств населення, труднощі встановлення соціальної ознаки правопорушень дозволяють припустити як існування не охопленого правом масиву суспільно небезпечної поведінки, так і наявність діянь, визнаних суспільно небезпечними виключно розсудом законодавця [9, с. 107].

Суспільна небезпека діянь не є раз і назавжди усталеним поняттям. В певних умовах ступінь суспільної небезпеки знижується до таких мінімальних меж, що за оцінкою законодавця саме діяння того чи іншого виду втрачає властивість суттєво порушувати інтереси суспільства. В цьому випадку воно взагалі виводиться з кола правопорушень і починає підлягати регулюючому впливу лише соціальних норм. Якщо ж встановлюється різке зниження ступеня суспільної небезпеки діянь певного виду, які, однак не втрачають якісної визначеності, вони переводяться в галузевий клас менш небезпечних правопорушень, наприклад із категорії злочинів в категорію адміністративних правопорушень [8, с. 33].

Переоцінка суспільної небезпеки здійснюється постійно під впливом певних негативних чи позитивних факторів (істотних обставин), які об'єктивно обумовлюють необхідність криміналізації (або, навпаки, декриміналізації) того чи іншого діяння [13, с. 8].

У сфері правозастосування суспільна небезпека враховується під час вирішення питань диференціації (кваліфікації злочинів: відмежування їх від інших правопорушень, від діянь, що через малозначність не становлять суспільної небезпеки, розмежування злочинів як таких) та індивідуалізації кримінальної відповідальності.

У теорії кримінального права залишилися невирішеними питання про те чи властива суспільна небезпека тільки злочинам чи й іншим правопорушенням, передбаченим нормами інших галузей права, а також антисуспільним проступкам, які регулюються нормами моралі. Можна виділити наступні позиції:

1. Суспільна небезпека є ознакою будь-якого правопорушення. Суть її полягає в тому, що суспільна небезпека є притаманна всім без виключення діям, які отримали негативну оцінку з боку суспільства та зазнали суспільного осуду, аргументуючи це тим, що за її відсутності відпадають підстави притягти громадянина до юридичної відповідальності.

На думку Ю. І. Ляпунова, будь-яким правопорушенням, незалежно від того якою самостійною галуззю права вони безпосередньо передбачені, органічно властива якісно однорідна антисоціальна здатність заподіювати шкоду суспільним відносинам, хоча ступінь їх небезпеки суттєво не співпадає за своїми кількісними параметрами [8, с. 31]. Тобто, зрозуміло, що діяння, які посягають на суспільні відносини, що регулюються і охороняються іншими галузями права відрізняються за ступенем суспільної небезпеки.

2. Суспільна небезпека властива окремим видам правопорушень. Загальноприйнятим є те, що суспільно небезпечними діями визнаються злочини і адміністративні правопорушення. Той факт, що суспільно небезпечними діями є тільки злочини, спростовується, зокрема, положенням ч. 2 ст. 1 КК, де зазначено, що «Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами» [13, с. 18].

В кримінально-правовій літературі думки науковців з приводу того чи володіє адміністративне правопорушення властивістю суспільної небезпеки розділилися на наступні основні позиції:

- а) адміністративні правопорушення наділені ознакою суспільної небезпеки і відрізняються від злочинів лише ступенем суспільної небезпеки;
- б) адміністративні правопорушення є шкідливими для суспільства, але не суспільно небезпечними;
- в) окремі адміністративні правопорушення є суспільно небезпечними, а інші такими не є [4, с. 84].

Для обґрунтування першої позиції наводяться наступні аргументи:

1) відсутність ознаки суспільної небезпеки у визначенні адміністративного правопорушення є не запереченням, а всього лише умовчуванням законодавця.

З цим твердженням важко погодитися, тому що відповідно до ч. 1 ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення, адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Тобто, законодавець не наділяє адміністративні правопорушення ознакою суспільної небезпеки;

2) характеризуючи малозначне діяння, законодавець має на увазі відсутність суспільної небезпеки, яка властива злочину, тобто в кримінально-правовому значенні.

На наш погляд, дане твердження є абсолютно необґрунтованим, оскільки законодавець говорить про відсутність суспільної небезпеки як такої, а не про відсутність того чи іншого ступеня суспільної небезпеки.

Є також інша точка зору, у відповідності до якої під малозначним діянням пропонується розуміти діяння, яке взагалі не тягне юридичної відповідальності. Крім того, оскільки малозначні діяння не є суспільно небезпечними, їх не можна віднести ні до злочинів, ні до адміністративних проступків;

3) адміністративні правопорушення, як і злочини, здатні заподіяти шкоду суспільним відносинам, а заподіяння шкоди є не що інше, як ознака суспільної небезпеки діяння.

З цим аргументом важко погодитися, зважаючи на те, що якщо розглядати суспільну небезпеку діяння лише з точки зору здатності діяння заподіяти шкоду суспільним відносинам, то суспільно небезпечними слід визнавати і аморальні проступки, які також шкідливі для суспільства. Однак це не так. Крім того, розмір шкоди не є істотним, це і відрізняє адміністративне правопорушення від злочинів, а обов'язковою ознакою суспільної небезпеки є істотна шкода. Таким чином, суспільно небезпечними є лише охоронювані кримінальним законом суспільні відносини;

4) суспільна небезпека злочинів і адміністративних правопорушень полягає в тому, що вони посягають на однакові за характером, але різні за ступенем суспільної небезпеки об'єкти.

Проте, категорія «ступінь суспільної небезпеки» може використовуватися лише при розмежуванні злочинів, а також при визначенні розміру кримінального покарання. Співвідносити адміністративні правопорушення і злочини за ступенем суспільної небезпеки недопустимо, так як ці правопорушення є різнорідними [4, с. 89];

5) КК України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами (ч. 2 ст. 1 КК України), відповідно, поняття «суспільно небезпечного» ширше за поняття «злочинне».

Буквальне тлумачення ч. 2 ст. 1 КК України дійсно дозволяє зробити висновок про те, що крім злочинів є й інші суспільно небезпечні діяння. І такі діяння насправді існують: це суспільно небезпечні діяння неосудних, осіб, що не досягли віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, а також осіб, які хоч і досягли такого віку, але внаслідок відставання в психічному розвитку, не пов'язаному з психічним розладом, не здатні в повній мірі усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх діянь чи керуватися ними [4, с. 84-86];

б) суспільна небезпека адміністративних деліктів криється головним чином в їх масовому характері.

Прихильники цієї позиції керуються не характером даного протиправного діяння і не особою винного, а кількістю діянь певного роду. Масовість малозначних діянь віднесених до числа злочинів часто служить основою для їх декриміналізації. Велика поширеність тих чи інших антисоціальних проступків є показником того, що в правосвідомості населення вони не визнаються настільки серйозними, щоб вважати їх злочинними [4, с. 87];

7) постійний процес криміналізації і декриміналізації одних і тих самих за своїм характером правопорушень підтверджує принципову соціальну однорідність злочинів і адміністративних правопорушень.

На нашу думку, постійний процес криміналізації і декриміналізації тих чи інших діянь також не свідчить про суспільну небезпеку адміністративних правопорушень, а говорить лише про зміну соціальної сутності даних діянь. Зміна меж між злочинами і проступками пояснюється історичною мінливістю суспільної небезпеки. Діяння, яке визнавалося злочином на певному етапі розвитку людства, в зв'язку із зміною економічних умов і соціально-політичної обстановки, втративши властивість суспільної небезпеки може бути переведено в розряд адміністративних правопорушень або взагалі перестати бути протиправним [4, с. 85-87].

Отже, з викладеного вище можна зробити висновок, що суспільна небезпека не властива адміністративним правопорушенням. Відповідно, суспільно небезпечними є лише злочини. І. Коліушко, І. Голосніченко, досліджуючи питання щодо запровадження інституту кримінального проступку, дійшли до висновку, що за ступенем шкідливості злочини характеризуються суспільною небезпечністю, підсудні проступки – значним ступенем суспільної шкідливості, а адміністративні проступки – високим рівнем суспільної шкідливості [6, с. 41]. В даному випадку автори використовують такі оціночні поняття, як «значний ступінь», «високий рівень», зміст яких не визначається ні нормами кримінального законодавства, ані нормами інших галузей права і не є розроблені наукою кримінального права. Таким чином, на нашу думку, їх застосування не приносить користі для вирішення проблеми відмежування злочинів від кримінальних та адміністративних проступків та не вносить ясності в дане питання.

Якщо вважати всі правопорушення суспільно небезпечними діяннями, то поняття суспільної небезпеки втратить будь-яку визначеність, вийде, що всякий проступок, який заслуговує негативної оцінки, буде суспільно небезпечним діянням. Але суспільна небезпека – це поняття дуже серйозне, застосовувати його до будь-яких неправомірних діянь не можна. Шкідливість адміністративних правопорушень не досягає рівня суспільної небезпеки [4, с. 88].

Отже, суспільна небезпека є матеріальною характеристикою кожного злочину, а ступінь суспільної небезпеки являє собою умову (обставину), що робить злочин більш суспільно небезпечним (наприклад, розбій) або менш небезпечним. Тому говорити про ступінь суспільної небезпеки можна лише щодо різних груп злочинів, але не по відношенню до адміністративних проступків, які позбавлені ознаки суспільної небезпеки [4, с. 89].

Наступним потребує з'ясування питань, чи є суспільна небезпека самостійною підставою кримінальної відповідальності, поряд із складом злочину та чи взагалі вона є підставою кримінальної відповідальності, оскільки такою виступає склад злочину.

Так, проблема підстав кримінальної відповідальності потребує з'ясування відповідей на питання, чому і за що має наставати цей вид юридичної відповідальності [11, с. 145]. Відповідно до ч. 1 ст. 2 КК України, підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом.

На думку Н. Ф. Кузнецової «склад злочину – це мінімальна сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак діяння, що утворюють суспільну небезпеку» [7, с. 488]. В склад злочину входять не всі, а лише такі істотні для утворення і характеристики суспільної небезпеки злочину елементи, які

необхідні і достатні, по-перше, для криміналізації діянь, тобто визнання їх законом злочинами, і, по-друге, для кваліфікації правозастосовними органами вчинених діянь як злочинів [8, с. 62].

Тобто, автори такої позиції виходять з того, що суспільну небезпеку діяння «розлито» серед усіх ознак складу злочину, а суспільна небезпека міститься в кожній ознаці складу. Проте, це не зовсім так. Поряд з ознаками складу, кожна з котрих містить у собі частину суспільної небезпечності діяння, є й такі, які самі по собі ніякої суспільної небезпечності не становлять. Ніякої суспільної небезпечності не може бути, наприклад, в об'єкті злочину, немає її і в низці інших ознак складу злочину. Крім цього, суспільна небезпечність може визначатися також ознаками, що знаходяться за межами складу злочину [3, с. 183-184]. Наприклад, суспільно небезпечні наслідки в злочинах з усіченим складом.

При цьому, мова йде про фактичний склад суспільно небезпечного діяння, відображений в нормах кримінального законодавства, про конкретне суспільно небезпечне діяння особи, що відповідає кримінальній протиправності як юридичній формі. Це положення виражене в чіткій формулі: суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки законного складу злочину, передбаченого кримінально-правовою нормою. Тільки у зв'язку з діяльністю людей, задовольняючи їх потреби предмети матеріального світу підлягають злочинному впливу, стають предметом посягання і здійснюють вплив на його суспільну небезпеку. Тобто, фактичний склад діяння як реально існуюча антисоціальна система, що складається із взаємодіючих елементів наділена властивістю суспільної небезпеки [8, с. 62-75].

З цього приводу заслуговує на увагу позиція Ю.І. Ляпунова, про те, що в значенні юридичного поняття, теоретичної конструкції чи моделі склад злочину не може містити в собі ознаки суспільної небезпеки, оскільки саме поняття нічого порушити не може і ніякої реальної загрози порушення чого-небудь в собі не несе. Склад злочину не може і «характеризувати» суспільну небезпеку діяння в цілому, так як в нормативній інтерпретації склад злочину – це всього лише диспозиція кримінально-правової норми, в якій називаються або описуються його ознаки. Оцінка ж суспільної небезпеки того або іншого злочину виражається в санкції норми. Тому правильніше було б говорити, що суспільну небезпеку злочину відображає кримінально-правова норма в цілому. Таким чином, поняття складу злочину як законодавчої або наукової абстракції не може містити в собі реальної суспільної небезпеки. У зв'язку з цим не можна погодитися з думкою, що суспільна небезпека полягає «в сукупності ознак складу» [8, с. 61].

Окрім цього, співставлення ч.1 та ч.2 ст. 13 КК приводить до висновку, що готування та замах, як незакінчені злочини, не містять всіх ознак складу злочину – їх містить виключно закінчений злочин, що визнає і сам законодавець. Таким чином, склад злочину не може розглядатись як підстава кримінальної відповідальності для випадків вчинення готування та замаху на злочин. В свою чергу аналіз діянь, які здійснюються підбурювачем та пособником свідчить, що вони жодним чином не співпадають з характеристиками об'єктивної сторони складу, який вчиняється виконавцем злочину. Це дає підстави стверджувати, що в діяннях підбурювача та пособника відсутня, передбачена Кримінальним кодексом підстава кримінальної відповідальності – склад злочину. Вищенаведені роздуми приводять до висновку, що концепція кримінальної відповідальності, яка зафіксована у чинному кримінальному законодавстві, не «працює» в усіх випадках притягнення до кримінальної відповідальності [12, с. 73-74]. Тобто, що склад злочину не є єдиною, необхідною, достатньою та законною підставою кримінальної відповідальності.

Однак, на наш погляд, склад злочину має місце як при закінченому, так і при незакінченому злочині (готуванні до злочину та замаху на злочин), у діях як виконавця злочину, так і інших співучасників злочину. При незакінченому злочині є склад готування до злочину чи склад замаху на злочин, а при співучасті у злочині – склад співучасті у злочині, що відбивається в їх кваліфікації.

Так, склад незакінченого злочину містить ознаки відповідного закінченого посягання (крім відповідних ознак об'єктивної сторони), ознаки об'єктивної сторони, котрих бракує, «заміщуються» ознаками готування до злочину чи замаху на злочин (які передбачені ч. 1 ст. 14 або ч. 2 чи ч. 3 ст. 15 КК України) [10, с. 112]. В свою чергу, склад злочину в діянні підбурювача, організатора, пособника злочину передбачений як відповідною частиною ст. 27 КК, так і статтею Особливої частини про злочин, вчинений виконавцем [10, с. 159].

В свою чергу, що стосується суспільної небезпеки як матеріальної підстави кримінальної відповідальності, то на практиці це положення реалізується таким чином, що не визнається злочином вчинене діяння, яке хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Виходячи з висловлених міркувань, можна зробити висновок, що є дві підстави кримінальної відповідальності, які виступають в єдності: перша матеріальна підстава – суспільно небезпечне діяння як факт об'єктивної реальності і друга юридична підстава – діяння, що містить ознаки складу злочину, вказані в кримінально-правовій нормі.

Крім того, суспільна небезпека також покладена в основу класифікації злочинів за ступенем тяжкості, яка відображена у ст. 12 КК України, де ступінь тяжкості виступає як показник типового рівня суспільної небезпеки злочинів, що відображено через санкції кримінально-правових норм.

У п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України ступінь тяжкості виступає показником індивідуального рівня суспільної небезпеки конкретного злочину та враховується судом при призначенні покарання.

Відповідно до п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24 жовтня 2003 року «Про практику призначення судами кримінального покарання», визначаючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, суди повинні виходити з класифікації злочинів (ст. 12 КК), а також із особливостей конкретного злочину й обставин його вчинення (форма вини, мотив і мета, спосіб, стадія вчинення, кількість епізодів злочинної діяльності, роль кожного зі співучасників, якщо злочин вчинено групою осіб, характер і ступінь тяжкості наслідків, що настали, тощо).

Таким чином, суспільну небезпеку втілено у категорії тяжкості злочину. З одного боку, типова тяжкість злочину є найпотужнішим засобом диференціації кримінальної відповідальності, від неї залежить призначення покарання, звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування, судимість тощо. З іншого – індивідуальна тяжкість визначає індивідуалізацію відповідальності від неї залежить призначення покарання, а так само звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування тощо [1].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. У сфері суспільно правової свідомості суспільна небезпека виражає матеріальну сутність злочину і пояснює, чому те чи інше діяння визнається злочином. Ознака протиправності злочину вторинна по відношенню до суспільної небезпеки. У сфері нормотворення суспільна небезпека є підставою криміналізації та декриміналізації діянь. Вона виступає основною об'єктивною передумовою для встановлення кримінально-правової заборони на вчинення певних діянь. Дана категорія створюється самим законодавцем, який на власний розсуд надає діянню такої властивості. У сфері правозастосування суспільна небезпека враховується під час вирішення питань кваліфікації злочинів та індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Суспільна небезпека не властива адміністративним правопорушенням. Відповідно, суспільно небезпечними є лише злочини. Ступінь суспільної небезпеки являє собою умову (обставину), що робить злочин більш або менш суспільно небезпечним.

Є дві підстави кримінальної відповідальності, які виступають в єдності: перша матеріальна підстава – суспільно небезпечне діяння як факт об'єктивної реальності і друга юридична підстава – діяння, що містить ознаки складу злочину, вказані в кримінально-правовій нормі.

Суспільна небезпека також покладена в основу класифікації злочинів за ступенем тяжкості, яка відображена у ст. 12 КК України, де ступінь тяжкості виступає як показник типового рівня суспільної небезпеки злочинів, що відображено через санкції кримінально-правових норм.

Джерела та література

1. Азаров Д. С. Суспільна небезпека та аналогія кримінального закону (ретроспективний погляд у XIX-XX століття) / Д. С. Азаров // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – 2005. – Том 168. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/7851>
2. Арзамасцев М. В. К вопросу о конституционном закреплении признака общественной опасности преступления / М. В. Арзамасцев // Конституционные основы уголовного права. Материалы I Всероссийского конгресса по уголовному праву. – Москва, 2006. – С. 18-21.
3. Борисов В. До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів / В. Борисов, О. Пашенко // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 3 (42). – С. 180-190.
4. Васильев Э. А. Общественная опасность – основной критерий отграничения административных правонарушений от преступлений / Э. А. Васильев // Государство и право. – 2007. – № 4. – С. 84-90.
5. Епифанова Е. В. Общественная опасность как научная категория, законодательная дефиниция: история и современность: монография / Е. В. Епифанова. – М.: Юрлитинформ, 2012. – 152 с.
6. Коліушко І., Голосніченко І. До проблем відмежування адміністративних проступків від проступків, що підпадають під юрисдикцію суду / І. Коліушко, І. Голосніченко // Право України. – 2001. – № 3. – С. 39-42.

7. Кузнецова Н. Ф. Избранные труды / Предисловие академика В. Н. Кудрявцева. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – 834 с.
8. Ляпунов Ю. И. Общественная опасность деяния как универсальная категория советского уголовного права. Учебное пособие / Ю. И. Ляпунов. – М.: ВЮЗШ МВД СССР, 1989. – 119 с.
9. Мальцев В. В. Общественно опасное поведение в уголовном праве: монография / В. В. Мальцев. – М.: Юрлитинформ, 2014. – 648 с.
10. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / В. О. Навроцький. – 2-ге вид. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 512 с.
11. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. В. О. Навроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.
12. Фріс П. Л. До питання про підстави кримінальної відповідальності / П. Л. Фріс // Наше право. – 2003. – № 4. – С. 71-75.
13. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. – К.: Істина, 2004. – 504 с.
14. Шуберт Л. Об общественной опасности преступного деяния: монография / Л. Шуберт. – М.: Государственное издательство юридической литературы, 1960. – 240 с.

Рудковская М. Уголовно-правовое значение общественной опасности. С целью всестороннего анализа общественной опасности как признака понятия преступления исследуется ее уголовно-правовое значение в сфере общественно-правового сознания, нормотворчества и правоприменения. В частности, решаются вопросы о том присуща общественной опасности только преступлениям или же и другим правонарушениям, а также антиобщественным проступкам, которые регулируются нормами морали; есть общественная опасность самостоятельным основанием уголовной ответственности, одной из двух – наряду с составом преступления или же не является основанием уголовной ответственности вообще, поскольку такой выступает состав преступления; влияние общественной опасности на реализацию таких принципов, как справедливость, равенство, законность, а также гуманизм и виновность. Кроме того, в статье рассматривается общественная опасность как основание для криминализации и декриминализации деяний и как основание для классификации преступлений по степени тяжести, где степень тяжести выступает как показатель типичного уровня общественной опасности преступлений, что отражено через санкции уголовно-правовых норм. Также, рассматривается степень тяжести как показатель индивидуального уровня общественной опасности, который учитывается при индивидуализации уголовной ответственности. Таким образом, с одной стороны, типичная тяжесть преступления является мощным средством дифференциации уголовной ответственности, а с другой – индивидуальная тяжесть выступает показателем индивидуального уровня общественной опасности конкретного преступления и учитывается судом при назначении наказания, освобождении от уголовной ответственности, освобождении от наказания и его отбывания.

Ключевые слова: преступление, общественная опасность, общественная вредность, малозначительное деяние, административное правонарушение, состав преступления.

Rudkovs'ka M. Criminal-legal Meaning of the Notion Public Danger. For the purpose of comprehensive analysis of public danger as a sign of a crime, the author has investigated its criminal-legal estimation in the social and legal consciousness, rule-making procedures and application of the law. Particular attention is paid to clarifying the following questions: whether public danger is characteristic and applicable only to the crimes or some other offenses too, for instance, antisocial offenses, which are governed by the norms of morality; whether public danger is the autonomous basis for criminal responsibility, one of the two, along with the offense itself or it is not a ground for criminal responsibility in general; the impact of public danger on realization of such principles as justice, equality, legality, as well as humanism and guilt. In addition, the article discusses the notion public danger as the basis for the criminalization and decriminalization of criminal actions and as a basis for the classification of offenses in accordance with a degree of severity, where severity index serves as a model of public danger of the crime, which is reflected in the sanctions of the criminal-legal norms. The degree of severity is also considered to be an index of individual public danger, which is taken into account in the context of the individualization of criminal responsibility. Thus, on the one hand, the typical severity of the crime is the most powerful tool for differentiation of criminal responsibility, but on the other – individual severity index represent individual level of public danger in every specific crime and is taken into account by the court at sentencing, release from criminal liability, release from punishment or imprisonment.

Key words: crime, public danger, public harm, insignificant acts, administrative offense, offense.